

Un dydd ar y tro

Archwilio effaith gronnol diwygio lles ar hawlwyr budd-daliadau yng Nghymru

Adroddiad cryno

Ynglŷn â Chyngor ar Bopeth Cymru

Elusen annibynnol yw Cyngor ar Bopeth sy'n gweithredu yng Nghymru a Lloegr fel Cyngor ar Bopeth Cymru yng Nghymru gyda swyddfeydd yng Nghaerdydd a'r Rhyl. Mae 20 o Ganolfannau Cyngor ar Bopeth yn aelodau yng Nghymru, ac maent i gyd yn aelodau o Cyngor ar Bopeth Cymru, gan ddarparu gwasanaethau o dros 250 o leoliadau.

Dau nod gwasanaeth Cyngor ar Bopeth yw:

- darparu'r cyngor sydd ei angen ar bobl ar gyfer y problemau y maent yn eu hwynebu
- gwella'r polisïau a'r arferion sy'n effeithio ar fywydau pobl.

Mae'r cyngor a ddarperir gan wasanaeth Cyngor ar Bopeth am ddim, yn annibynnol, yn gyfrinachol ac yn ddiwedd, ac ar gael i bawb beth bynnag fo'u hil, rhyw, anabledd, cyfeiriadedd rhywiol, crefydd, oedran neu genedligrwydd.

Gwirfoddolwyr wedi'u hyfforddi yw'r rhan fwyaf o staff gwasanaethau Cyngor ar Bopeth. Mae'r holl staff cyngor – y rhai sy'n cael eu talu a'r rhai sy'n gwirfoddoli – yn cael eu hyfforddi mewn sgiliau cynghori ac yn cael hyfforddiant rheolaidd i'w diweddarau ar bynciau penodol ac yn cael mynediad i gymorth arbenigol sy'n seiliedig ar bynciau penodol.

Mae canolfannau lleol, o dan delerau aelodaeth Cyngor ar Bopeth yn darparu cyngor craidd sy'n seiliedig ar dystysgrif safonau ansawdd ar fudd-daliadau lles/credydau treth, dyledion, tai, cynhyrchion a gwasanaethau ariannol, materion defnyddwyr, cyflogaeth, iechyd, mewnfudo a lloches, materion cyfreithiol a materion perthynas a theulu.

Mae gan y gwasanaeth Cyngor ar Bopeth gyfrifoldebau bellach i gynrychioli defnyddwyr o ganlyniad i newidiadau Llywodraeth y DU i'r dirwedd defnyddwyr. O 1 Ebrill 2014 ymlaen, mae hyn yn cynnwys ymgymryd â swyddogaethau statudol a chyfrifoldebau i gynrychioli defnyddwyr post ac ynni gan Dyfodol Defnyddwyr.

Crynodeb

Mae'r adroddiad hwn yn crynhoi canfyddiadau astudiaeth newydd drylwyr sy'n edrych ar effaith gronol diwygio lles ar hawlwyr budd-daliadau yng Nghymru. Mae'n seiliedig ar dystiolaeth gan y rhwydwaith o Ganolfannau Cyngor ar Bopeth yng Nghymru yn ogystal ag ymchwil ansoddol bwrpasol a gomisiynwyd gan Cyngor ar Bopeth Cymru i ystyried y 'profiad ymarferol' o'r newidiadau diweddar i fudd-daliadau¹.

Mae'r ymchwil olaf hwn yn edrych yn fanwl ar sut mae'r newidiadau yn effeithio ar feysydd pwysig ym mywydau hawlwyr yn cynnwys eu hiechyd corfforol a meddyliol, trefniadau byw, gwaith a'u harferion chwilio am waith, a'u perthynas ag eraill. Mae'n edrych hefyd ar y dulliau ymdopi mae pobl yn eu defnyddio i'w helpu i reoli'r newidiadau; eu gwybodaeth a'u dealltwriaeth o newidiadau a gyflwynir yn y dyfodol, yn cynnwys cyflwyno'r credyd cynhwysol, a'u gallu yn eu tyb nhw i ymdopi yn y dyfodol.

Mae Deddf Diwygio Lles 2012 yn cyflwyno cyfres gyfan o ddiwygiadau i system fudd-daliadau'r DU, diwygiadau na welwyd mo'u tebyg ers degawdau. Mae llawer o'r diwygiadau hyn wedi'u rhoi ar waith eisoes gyda newidiadau sylweddol yn dod i rym dros y pymtheg mis diwethaf (ers mis Ebrill 2013). Roedd y rhain yn cynnwys cyflwyno cosb am danfeddiannu i hawlwyr budd-dal tai (y mae rhai sylwebwyr yn ei galw'n 'dreth ystafell wely'); cyflwyno taliadau annibyniaeth personol, a fydd yn cymryd lle lwfans byw i'r anabl; a diddymu budd-dal y dreth gyngor a'r gronfa gymdeithasol ddewisol (sef benthyciadau argyfwng a grantiau gofal cymunedol). Mae credyd cynhwysol, sef un o'r newidiadau mwyaf yn ddi-os, yn cael ei gyflwyno'n raddol dros y tair blynedd nesaf, a bydd yn dwyn ynghyd chwe budd-dal mewn gwaith ac allan o waith mewn un taliad.

1. Cyflawnwyd y gwaith ymchwil gan Shelter Cymru. Cynhaliwyd cyfanswm o 49 cyfweiliad trylwyr gyda hawlwyr budd-daliadau ledled Cymru rhwng mis Chwefror a mis Mawrth 2014.

Tystiolaeth Canolfannau Cyngor ar Bopeth 2013/14

Mae'r dystiolaeth gan Ganolfannau Cyngor ar Bopeth yn dangos y graddau mae'r newidiadau i fudd-daliadau eisoes yn cael effaith ar lawer o'n cleientiaid. Dros y flwyddyn neu ddwy ddiwethaf mae nifer y problemau sy'n gysylltiedig â budd-daliadau a chredyd treth y bu'n rhaid i ganolfannau Cyngor ar Bopeth ledled Cymru ymdrin â nhw wedi cynyddu'n sylweddol. Dyma'r broblem fwyaf bellach o ran y ceisiadau am gymorth gan gleientiaid, gan gyfrif am dros ddwy ran o bump (42 y cant) o holl broblemau Cymru yn ystod 2013/14 (dros 141,500 o broblemau).

Materion sy'n gysylltiedig â'r lwfans cyflogaeth a chymorth yw'r broblem fwyaf cyffredin ym maes budd-daliadau o hyd, gyda llawer o gleientiaid yn gofyn am gymorth gydag apeliadau budd-daliadau neu faterion sy'n ymwneud ag asesiad gallu i weithio.

Fodd bynnag, yn ystod y 12 mis diwethaf rydym wedi gweld cynnydd nodedig hefyd yn nifer y bobl sy'n dod atom i gael cyngor ar broblemau gyda thaliadau annibyniaeth bersonol (gyda llawer o gleientiaid yn aros am fisoedd i gael penderfyniad ar eu hawliad taliad annibyniaeth bersonol); problemau sy'n gysylltiedig â'r gosb tanfeddiannu, a phobl sydd angen cymorth gyda chosbau lwfans ceiswyr gwaith.

Mae ein hymchwil ansoddol yn adeiladu ar y dystiolaeth hon ac yn cadarnhau'r effaith niweidiol mae diwygio lles yn ei chael ar fywydau llawer o hawlwr budd-daliadau yng Nghymru, yn enwedig y rhai sy'n byw gydag anabledd neu gyflwr iechyd hirdymor. Yr argraff a geir yn anad dim yw mai dim ond llwyddo i gael dau ben llinyn ynghyd y mae pobl yn hytrach na byw unrhyw fath o fywyd sy'n rhoi boddhad iddynt.

Model sydd yn y llun © Citizens Advice

Effaith ar fywyd bob dydd

Yn achos y mwyafrif o bobl a gymerodd ran yn y gwaith ymchwil, roedd y newidiadau i fudd-daliadau wedi arwain at ostyngiad yn incwm eu cartref. O ganlyniad, mae llawer ohonynt yn cael trafferth i gynnal safon byw dderbyniol ac yn aml yn mynd heb bethau sylfaenol fel bwyd, gwres digonol yn eu cartref a dillad fel y gallant dalu'r rhent a fforddio biliau hanfodol eraill y cartref. Yn aml bydd rhieni'n aberthu eu hanghenion eu hunain er mwyn bwydo eu plant a cheisio sicrhau rhyw fath o normalrwydd iddynt. Mae'r rhan fwyaf o'r rhai a fu'n rhan o'r ymchwil wedi'u heffeithio gan y gosb tanfeddiannu ac yn ofni colli eu cartref neu orfod symud i ffwrdd oddi wrth eu teulu a'u ffrindiau. Mae'n amlwg bod hyn i gyd yn rhoi pwysau ar eu perthynas ag eraill.

"Dim ond am 'chydig oriau'r dydd y bydd ein gwres ymlaen, hyd yn oed yn y gaeaf. Mae'n rhaid i ni fod mor gynnil â phosib ond dydyn ni ddim fel teuluoedd eraill, dyw ein mab (sydd ag awtistiaeth ddifrifol) ddim yn deall pethau, felly rydyn ni wedi ceisio cynnal ei ffordd o fyw ef drwy adael i'n ffordd o fyw ni waethygu."

Mae anawsterau ariannol parhaus yn golygu nad oes dewis gan lawer o bobl ond mynd i ddyled, tra bo eraill yn cael trafferth i gadw at drefniadau a wnaed i fynd i'r afael â'u problemau ariannol blaenorol. Mae trefn gosbi lymach ac oedi mewn prosesau penderfynu yn golygu bod rhai pobl wedi bod heb incwm o gwbl am gyfnod, sydd wedi ychwanegu at eu caledi.

"Daeth fy arian i ben. Roedd hi'n amhosib i mi dalu am yr hanfodion heb arian yn dod i mewn. Rwyf wedi bod yn dda yn byw ar ychydig o arian erioed, ond mae hyn yn waeth nag erioed. Roeddwn i'n ceisio bwydo fy nau blentyn yn eu harddegau ar gredydau treth plant a budd-dal plant. Doedd pethau ddim yn cael eu talu ar amser ac roeddwn i'n poeni am fod yn ddigartref eto wrth i mi fynd i ddyled yn gyflym ar fy nghyfrif rhent."

Yr hyn sy'n peri pryder gwirioneddol yw pa effaith y mae byw ar incwm llai a'r pryder parhaus am y dyfodol yn ei chael ar iechyd meddyliol a chorfforol pobl. Mae bron pawb a fu'n rhan o'r ymchwil yn dweud bod eu hiechyd meddyliol wedi dirywio ers i'r newidiadau i fudd-daliadau effeithio arnynt, boed ganddynt broblem iechyd meddwl cyn hynny ai peidio. Mae llawer o'r rhai a gymerodd ran, yn enwedig y rhai sy'n byw ag anabledd neu gyflwr iechyd hirdymor, yn teimlo cywilydd ac yn isel oherwydd eu sefyllfa ond heb unrhyw rym i wneud unrhyw beth amdani. Mae teimladau o'r fath wedi'u dwysáu gan y portread negyddol o bobl ar fudd-daliadau a gyflwynir gan y cyfryngau. Gall arferion bwyta gwael, byw mewn cartrefi heb wres digonol, diffyg cymdeithasu a bod yn llai actif gael effaith hirdymor ar iechyd corfforol a meddyliol llawer o bobl hefyd.

"Rydw i'n 50 oed, nid yn 5 oed. Ond rydw i angen cymorth i newid ac ymolchi. Does gen i ddim arian nawr oherwydd y taliad annibyniaeth bersonol ac oherwydd hynny mae'n rhaid i fy ffrindiau fy helpu; ddylen nhw ddim gorfod gwneud hynny. Felly rydych chi'n gofyn i mi beth sydd wedi newid? Rydw i wedi colli fy urddas a'm balchder."

Mae'r rhai sy'n gallu gweithio am gael swydd neu weithio oriau hirach ond mae eu hymdrech i ddod o hyd i swydd yn cael ei llesteirio gan ofal plant costus a'r ffaith nad ydynt yn gallu fforddio trafndiaeth a dillad ar gyfer cyfweiliadau, neu oherwydd nad oes ganddynt gysylltiad â'r rhyngrwyd gartref i chwilio a gwneud cais am swyddi.

Ymwybyddiaeth o newidiadau i fudd-daliadau

Nid oedd gan fwyafrif y rhai y buom yn siarad â nhw ddealltwriaeth gynhwysfawr o'r newidiadau i fudd-daliadau a sut y byddent yn effeithio arny'n nhw nes iddynt gael eu cyflwyno. Roedd dosbarthu gwybodaeth anghywir neu anhygyrch a'r diffyg cyfathrebu rhwng asiantaethau allweddol, yn cynnwys yr Adran Gwaith a Phensiynau, Canolfan Byd Gwaith, awdurdodau lleol, cymdeithasau tai a meddygon teulu, yn gwaethygu'r sefyllfa gan wneud i bobl deimlo'n ddryslud ac yn ddiymadferth.

"Roeddem ni'n ymwybodol, i ryw raddau, bod y dreth ystafell wely ar y gweill oherwydd bod menyw o'r gymdeithas tai wedi'n ffonio i'n hysbysu. Dywedodd na fyddai'r dreth ystafell wely yn effeithio arnom ni gan ein bod yn byw mewn tŷ wedi'i addasu felly gadawsom bethau i fod ac nid oeddem ni'n poeni. Yna ym mis Mai neu fis Mehefin, roedd angen ffonio'r Adran Fudd-daliadau Tai am fater arall ac fe'n hysbyswyd bod ein budd-dal wedi'i ostwng 25% gan fod gennym ddwy ystafell wely ychwanegol. Fe wnaethom ni gwyno wrth y gymdeithas tai am y cyngor gwael a gawsom ond roedden nhw'n gwadu'n gyfan gwbl eu bod yn gwybod unrhyw beth am hyn."

Cafwyd cryn feirniadaeth ar yr Adran Gwaith a Phensiynau yn arbennig o ran y ffordd y maent yn cyfathrebu â hawlwy'r, yn enwedig gan rai ymatebwyr sy'n byw gydag anabledd neu gyflwr iechyd hirdymor. Roedd diffyg cydymdeimlad gan staff rheng flaen a llythyrau arwynebol cyffredinol ymysg y materion eraill a godwyd. Roedd llawer yn credu y gellid gwneud mwy i sicrhau bod gan staff rheng flaen ddealltwriaeth well o rai o'r problemau y mae pobl yn eu hwynebu.

"Mae'n ymddangos nad oes unrhyw ddealltwriaeth o faterion iechyd meddwl a sut gall y materion dryslud hyn wneud i bobl deimlo. O 'mhrofiad i, mae agwedd staff yr Adran Gwaith a Phensiynau yn warthus; dydyn nhw ddim yn ymdrin â materion yn sensitif. Pan oedd fy sefyllfa ar ei gwaethaf, roeddwn i wir ofn yr hyn oedd yn digwydd a cheisiais egluro hyn wrth yr aelod staff a oedd wedi ffonio yn glŷn â'r ffaith bod fy arian yn dod i ben oherwydd fy mod wedi methu'r prawf meddygol. Gofynnais beth ddylwn i ei wneud nesaf, a'i ateb oedd 'Nid fy mhroblem i yw honno'. Allai ddim dweud wrthy'ch chi sut deimlad oedd hynny."

Roedd ymatebwyr oedd eisoes yn defnyddio gwasanaethau cymorth yn teimlo bod eu gwybodaeth am y newidiadau i fudd-daliadau yn dda. Roeddynt hefyd yn dueddol o deimlo'n fwy hyderus am eu gallu i reoli newidiadau yn y dyfodol. Er hyn, ychydig iawn oedd ag unrhyw wybodaeth wirioneddol am y credyd cynhwysol a sut y gallai effeithio arnynt.

Roedd hi'n amlwg bod dirfawr angen am ragor o wybodaeth am y ffordd y byddai newidiadau yn effeithio arnynt wrth iddynt gael eu cyflwyno a'u gweithredu yn y dyfodol. Yn achos rhai o'r bobl y buom yn siarad â nhw roedd meddwl am ragor o newidiadau yn gwneud iddynt boeni mwy, yn enwedig pobl sy'n byw ag anabledd neu salwch hirdymor a oedd yn credu y byddai eu sefyllfa ariannol yn annhebygol o wella.

Clywsom am enghreifftiau o ymyrraeth gadarnhaol gan landlordiaid cymdeithasol i helpu eu tenantiaid reoli'r newidiadau i fudd-daliadau, ond nid oedd hyn yn gyson ledled Cymru o bell ffordd.

Cymorth nawr ac yn y dyfodol

Er bod nifer o'r ymatebwyr wedi elwa ar y cymorth sydd ar gael gan eu landlord ac asiantaethau eraill (yn cynnwys Cyngor ar Bopeth a Shelter Cymru), roedd llawer heb dderbyn unrhyw gymorth o gwbl i'w helpu i reoli'r newid.

Mae'r dull ymgysylltu a ddefnyddir a phwy yn union yw'r sefydliad sy'n darparu'r cyngor a'r cymorth yn bwysig. Mae pobl yn gwerthfawrogi cyngor annibynnol, wyneb-yn-wyneb – yn cynnwys y dewis i gael ymweliadau cartref lle bo angen. Er bod yr opsiwn o gael cyngor dros y ffôn neu ar-lein yn ddymunol, mynegodd nifer o bobl a gymerodd ran yn yr ymchwil bryder am orddibynnu ar y rhynggrwyd a rhoi gwybodaeth ar-lein gan nad yw hwn yn opsiwn hygyrch i bobl â chyflyrau neu anabledau penodol.

Mae'r gwaith ymchwil hwn a'r dystiolaeth ehangach gan ganolfannau Cyngor ar Bopeth ledled Cymru yn dangos bod y newidiadau i fudd-daliadau lles yn cael effaith negyddol yn bennaf hyd yn hyn ar fywydau hawlwy.

“Mae'r dyfodol yn llwm, ac rydw i'n ceisio byw o ddydd i ddydd a pheidio â meddwl am y sefyllfa.”

Nid ydym wedi gweld y lefel hon o newid ag sy'n digwydd i system les y DU ar hyn o bryd o'r blaen yn y cyfnod modern. Mae'n bwysicach fyth felly bod yr Adran Gwaith a Phensiynau ac asiantaethau eraill, y mae eu preswylwyr, tenantiaid a chleifion yn cael eu heffeithio gan y newidiadau hyn eisoes, yn dysgu gwersi er mwyn gallu gwella cymorth yn y dyfodol. Bydd hyn yn arbennig o bwysig cyn cyflwyno'r ddau newid mwyaf sydd eto i'w rhoi ar waith ar raddfa fawr – y credyd cynhwysol a'r broses barhaus o gyflwyno taliadau annibyniaeth bersonol yn lle lwfans byw i'r anabl.

Mae Cyngor ar Bopeth Cymru'n credu bod angen i'r Adran Gwaith a Phensiynau ac eraill gyflwyno ymyriadau wedi'u targedu i sicrhau bod hawlwy a darpar hawlwy yn derbyn gwybodaeth gywir ac amserol

© Citizens Advice/ABCUL 2008

am y newidiadau, ac yn gallu cael gafael ar y cymorth iawn pan fo angen. Mae ein canfyddiadau yn pwysleisio pwysigrwydd darparu cymorth holistig i hawlwy hefyd - cysylltu gwybodaeth am newidiadau i fudd-daliadau gyda chyngor ar ddiwallu anghenion gallu ariannol/cymorth cyllidebu; cyngor ar ddyledion; gwneud y gorau o incwm; cyngor ar dai a chymorth iechyd meddyliol a chorfforol.

Mae gan awdurdodau lleol a chymdeithasau tai rôl allweddol o ran helpu pobl i reoli'r newidiadau. Mewn hinsawdd ariannol mor anodd, bydd dysgu oddi wrth ei gilydd a rhannu arferion gorau, yn enwedig gydag achosion o ôl-ddyledion o fudd i'r rhai y mae'r newidiadau'n effeithio arnynt a'r awdurdodau priodol.

Wrth nodi'r effaith sylweddol y mae'r diwygiadau yn ei chael ar iechyd pobl, mae gan wasanaethau iechyd a gwasanaethau cymdeithasol waith cynyddol bwysig i'w gyflawni. Gall methu cydgysylltu cymorth yn well arwain at gostau cynyddol i'r GIG yng Nghymru wrth i iechyd a lles pobl ddirywio.

Bydd rheoli a chydgyssylltu sut y gall gwahanol asiantaethau yng Nghymru ac asiantaethau allweddol yn y DU (yn cynnwys yr Adran Gwaith a Phensiynau a Chanolfan Byd Gwaith) gydweithio'n well i helpu pobl sy'n cael eu heffeithio gan y diwygiadau lles yng Nghymru yn hanfodol er mwyn gallu diwallu anghenion cymorth pobl yn y dyfodol. Credwn fod Llywodraeth Cymru mewn lle da i ddarparu'r cyfeiriad strategol angenrheidiol i gyflawni hyn fel rhan o'i Chynllun Gweithredu Trechu Tlodi.

Rydym yn cydnabod bod Llywodraeth Cymru ac asiantaethau eraill wedi bod yn gweithio ledled Cymru i helpu degau o filoedd o bobl sydd wedi'u heffeithio gan y newidiadau lles hyd yn hyn. Yn ogystal â hawlwr budd-daliadau, bydd y broses o ddiwygio lles yn parhau i effeithio'n sylweddol ar amrywiaeth o sefydliadau a gwasanaethau dros y blynyddoedd nesaf, yn cynnwys darparwyr cyngor, llywodraeth leol, darparwyr tai cymdeithasol a gwasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol.

Gyda diwygiadau mwy ar y gorwel mae mwy o angen nag erioed am waith aml-asiantaeth. Dylai cydweithio i sicrhau bod hawlwr yn cael gwybodaeth ac yn barod i ymdopi â newidiadau yn y dyfodol helpu i atal pobl sy'n dibynnu ar sicrwydd incwm o fudd-daliadau rhag wynebu tlodi a chaledi cynyddol.

Argymhellion

Rydym wedi gwneud cyfres o argymhellion yn sgil ein hymchwil.

Hyrwyddo arferion da

Dylai Llywodraeth Cymru:

- nodi a rhannu arferion da gan awdurdodau lleol a chymdeithasau tai ledled Cymru yn eu gwaith i helpu pobl y mae'r newidiadau diweddar i fudd-daliadau a newidiadau yn y dyfodol yn effeithio arnynt. Dylai hyn gynnwys cymryd camau i fynd i'r afael ag arferion gwael lle bo angen hefyd.

Dylai awdurdodau lleol a landlordiaid cymdeithasol eraill yng Nghymru:

- ganolbwyntio mwy ar fabwysiadu arferion gorau yn y maes hwn, gan gynnwys:
 - » mabwysiadu dull rhagweithiol o rannu gwybodaeth, siarad â phobl yn eu cartrefi a chynnal cyfarfodydd agored
 - » cyfeirio pobl at gyngor annibynnol ar fudd-daliadau lles lle'n briodol er mwyn eu helpu i ddeall y newidiadau a darparu cymorth wrth apelio yn erbyn penderfyniadau am fudd-daliadau os oes angen
 - » sicrhau bod pobl yn cael eu cyfeirio at gyngor ar ddyledion ac arian os oes angen er mwyn sicrhau cyngor diduedd, ynghyd â mathau eraill o gymorth, gan gynnwys cymorth gyda biliau ynni (e.e. Gostyngiad Cartref Cynnes; cyngor ar newid cyflenwyr)
 - » manteisio ar bob cyfle i hyrwyddo taliadau tai yn ôl disgresiwn
 - » sicrhau bod gwybodaeth yn cael ei darparu wyneb yn wyneb a sicrhau bod cyfryngau eraill ar gael fel gwasanaethau ffôn ac ar-lein i'r rhai sydd eu hangen
 - » sicrhau bod yr holl staff yn derbyn hyfforddiant fel bod gwybodaeth yn amserol ac yn gywir
 - » sicrhau bod yr holl wybodaeth yn cael ei hysgrifennu mewn fformatau clir a hygyrch er mwyn bod yn addas i wahanol anghenion pobl.

Dylai awdurdodau lleol yng Nghymru:

- beidio ag ystyried budd-daliadau anabledd fel lwfans byw i'r anabl a thaliadau annibyniaeth bersonol wrth asesu incwm hawlwyrr yn ystod y broses o wneud cais am daliadau tai yn ôl disgresiwn, fel sy'n digwydd eisoes yn achos budd-dal tai a budd-daliadau eraill sy'n dibynnu ar brawf modd.

Rôl gwasanaethau iechyd

Dylai Llywodraeth Cymru a Byrddau Iechyd Lleol:

- gydweithio i wella integreiddiad gwasanaeth cyngori annibynnol mewn lleoliadau gofal iechyd sylfaenol ac eilaidd er mwyn sicrhau bod hawlwyrr budd-daliadau a darpar hawlwyrr sy'n defnyddio'r gwasanaethau hyn yn gallu cael mynediad i'r cymorth amrywiol a allai fod ar gael iddynt ar y cyfle cyntaf.

Dylai Byrddau Iechyd Lleol a Chyddfederasiwn y GIG yng Nghymru:

- gydweithio i helpu i godi ymwybyddiaeth ymysg gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol proffesiynol, yn enwedig staff rheng flaen, o'r diwygiadau a'r effaith y gallant ei chael ar gleifion er mwyn gallu rheoli eu cyflwr yn unol â hynny.

Dylai meddygon teulu a darparwyr gwasanaethau iechyd yng Nghymru:

- wella systemau ar gyfer rhannu gwybodaeth â'r cwmni(iau) sy'n cynnal Asesiadau Gallu i Weithio ar gyfer lwfans cyflogaeth a chymorth a thaliad annibyniaeth bersonol.

Dylai darparwyr gwasanaethau iechyd yng Nghymru:

- gefnogi ymgyrch 'Ffit i weithio' Cyngor ar Bopeth sy'n cynnwys galwad ar Lywodraeth y DU i ddarparu'r holl dystiolaeth feddygol sydd ei hangen am ddim er mwyn prosesu hawliadau/apeliadau lwfans cyflogaeth a chymorth.

Mynd i'r afael ag allgau digidol

Fel rhan o'i Chynllun Datblygu Gwledig 2014-20, dylai Llywodraeth Cymru sicrhau:

- bod mynediad digidol yn flaenoriaeth uchel ar gyfer ymyriadau lleol
- bod strategaethau datblygu lleol yn archwilio ffyrdd arloesol o sicrhau mynediad fel defnyddio siopau, grwpiau cymunedol neu wasanaethau symudol, gan gynnwys darpariaeth cyngor symudol
- nodi a hwyluso cyfryngau dysgu ar gyfer datblygu sgiliau TG pobl
- dylai Grwpiau Gweithredu Lleol ymgysylltu â phartneriaeth Cyflymu Cymru a chynllun Allwedd Band Eang Cymru i sicrhau'r mynediad gorau posibl i fand eang ffibr a chyfrannu at sicrhau bod cymunedau gwledig yn ymwybodol o argaeledd a photensial gwell mynediad ar y cyfle cyntaf posibl.

Darpariaeth banciau bwyd

Lle'n bosibl, dylai darparwyr banciau bwyd:

- ddarparu bwyd ar gyfer gwahanol anghenion, gan gynnwys pobl â gofynion deietegol penodol
- darparu mwy o fwyd y gellir ei fwyta'n oer
- gofyn am roddion o gyfarpar ac offer coginio sylfaenol.

Anghenion gallu ariannol pobl ifanc

Dylai Llywodraeth Cymru:

- ailsefydlu uned gydlynu ymroddedig (tebyg i Uned Addysg Ariannol Cymru) i ddarparu'r cyfeiriad strategol angenrheidiol ar gyfer gweithredu darpariaeth addysg ariannol ledled Cymru, mewn ysgolion ac yn y gymuned ehangach
- nodi ffyrdd o sicrhau bod cyfleoedd addysg ariannol priodol ar gael i oedolion mewn lleoliadau cymunedol, yn enwedig y rhai sy'n fwy tebygol o wynebu anfantais, fel hawlwy'r budd-daliadau ifanc.

Dyfodol y Gronfa Cymorth Dewisol

Dylai Llywodraeth Cymru:

- Barhau i gyllido'r Gronfa Cymorth Dewisol yng Nghymru y tu hwnt i fis Mawrth 2015 er mwyn i bobl yng Nghymru sy'n wynebu sefyllfaoedd o argyfwng neu sy'n dioddef caledi penodol gael system cymorth ariannol i droi ati pan nad oes ganddynt unrhyw ddewis arall.

Cyfathrebu â'r Adran Gwaith a Phensiynau/Canolfan Byd Gwaith

Dylai'r Adran Gwaith a Phensiynau a Chanolfan Byd Gwaith:

- sicrhau bod yr holl gyngor a ddarperir i hawlwy'r yn gywir, amserol, hygyrch ac wedi'i bersonoli ar gyfer y rhai ag anghenion cymorth ychwanegol, gan osgoi llythyrau cyffredinol arwynebol lle'n bosibl
- gwella'r cyfathrebu rhwng eu hunain a sefydliadau eraill fel awdurdodau lleol a chymdeithasau tai er mwyn sicrhau bod gwybodaeth yn fwy cyson er mwyn osgoi rhoi cyngor sy'n gwrthdweud ac yn ddrylyd i hawlwy'r
- darparu gwell hyfforddiant ar gyfer staff rheng flaen sy'n ymdrin â hawliadau i wella dealltwriaeth o anghenion ac amgylchiadau hawlwy'r
- cynnal adolygiad o'r cynlluniau cyfredol sydd wedi'u sefydlu i helpu pobl i allu fforddio costau hanfodol wrth fynychu cyfweliadau swyddi er mwyn asesu beth arall ellir ei wneud i hyrwyddo neu ymestyn cynlluniau o'r fath.

Gwella Asesiadau Gallu i Weithio

Dylai'r Adran Gwaith a Phensiynau:

- wrando ar y dystiolaeth gan weithwyr iechyd a gofal cymdeithasol proffesiynol sy'n adnabod hawlwr orau
- sicrhau y darperir y dystiolaeth feddygol sydd ei hangen am ddim er mwyn cyflwyno achos hawliwr
- parhau i dalu'r lwfans cyflogaeth a chymorth i bobl tra ceir ail farn ar eu cais
- sicrhau bod y cwmni newydd sy'n darparu asesiadau gallu i weithio'r lwfans cyflogaeth a chymorth yn atebol am adroddiadau gwael a gwasanaeth cwsmeriaid gwael.

Cyflwyno credyd cynhwysol yn raddol

Dylai'r Adran Gwaith a Phensiynau:

- sicrhau bod Fframwaith Gwasanaeth Cymorth Lleol yn darparu cyllid digonol i bartneriaethau lleol i sicrhau bod hawlwr yn derbyn cymorth cyfannol i reoli'r newid yn y ffordd y mae eu budd-daliadau'n cael eu talu a'u hawlio o dan y credyd cynhwysol
- sicrhau bod gan bobl ag anabledau difrifol nad oes ganddynt ofalwyr hawl dan y credyd cynhwysol i 'elfen hunanofal' i gymryd lle'r premiwm anabledd difrifol yn y system gyfredol yn rhannol.

Astudiaeth Achos

Mae Sandra wedi'i heffeithio gan gosb tanfeddiannu a newidiadau i'w thaliad annibyniaeth bersonol (mae ganddi gais yn cael ei ystyried ar hyn o bryd). Mae ganddi ddau o blant ag awtistiaeth.

Ddwy flynedd yn ôl, rhoddodd yr awdurdod lleol estyniad i lawr isaf ei chartref i gynnwys ystafell i'w merch aros ac ystafell ymolchi lawr grisiau. Golygai hyn bod ganddi ystafell wely sbâr i fyny'r grisiau ac, ar ôl cyflwyno'r gosb tanfeddiannu, penderfynodd Sandra osod ystafell i letywr a oedd yn ffrind i'r teulu i fod yn ofalwr iddi yn ystod y cyfnodau pan oedd yn gaeth i'r gwely.

Wrth hysbysu'r Adran Gwaith a Phensiynau am y trefniant mewn cyfweliad wyneb yn wyneb, wynebodd faterion ychwanegol:

“Roedd gen i fy merch anabl mewn cadair olwyn, fy ffrind yn gefn i mi ac roedden nhw'n gofyn yr un cwestiynau â'r ffurflen. Ychydig wythnosau'n ddiweddarach, cefais lythyr yn dweud fod fy mudd-daliadau wedi dod i ben gan fy mod yn cyd-fyw! Cefais gymorth gan gyfreithiwr ar sail pro bono a ddywedodd wrtha i am apelio. Roedd yr apêl yn hirfaith a bu'n rhaid i mi fynd drwy'r holl beth am yr eildro. Parodd yr apêl dros bedair wythnos tan i benderfyniad gael ei wneud. Yn y bôn, maen nhw'n dweud wrthy ch chi am gymryd lletywr, rydych chi'n gwneud

hynny ac yna maen nhw'n eich cyhuddo o gyd-fyw!”

Mae hyn wedi effeithio'n gorfforol a meddyliol ar Sandra:

“Effeithiodd hyn ar fy iechyd meddwl yn ddifrifol ac ychwanegodd at fy salwch corfforol. Rwy'n byw mewn ofn bob dydd eu bod am gnocio'r drws. Mae fy iechyd meddwl wedi gwaethygu'n sylweddol. Yr wythnos diwethaf, cefais fy niagnosio ag anhwylder straen wedi trawma, rwyf wedi teimlo mai hunanladdiad yw'r unig ateb ar dri achlysur ac rwyf ar feddyginiaeth ar gyfer iselder. Mae hyn i gyd ers i'r dwli yma ddechrau.”

Mae effaith diwygio lles wedi bod yn gronol i Sandra. Roedd heb arian am naw wythnos i gyd. Ar ôl penderfyniad ynglŷn â chyd-fyw, rhoddwyd diwedd ar ei holl fudd-daliadau sy'n dibynnu ar brawf modd. Mae Sandra yn fwy caeth i'r tŷ ac yn dibynnu ar ffrindiau gan ei bod yn defnyddio'i lwfans byw i'r anabl i dalu biliau a rhent.

Mae ei sefyllfa bresennol wedi bod yn ergyd galed i'w phlant hefyd:

“Mae fy mhlant wedi dioddef hefyd. Doedden nhw ddim yn gallu mynd i unman neu wneud dim, roedden nhw'n bodoli yn hytrach na byw. Sut mae dweud na wrth blentyn anabl, awtistig pan ei fod yn rhan o'u strwythur a'u mecanwaith ymdopi.”

Ein nodau

- Rhoi'r cyngor sydd ei angen ar bobl i ddelio â'r problemau maent yn eu hwynebu.
- Gwella'r polisiau a'r arferion sy'n effeithio ar fywydau pobl.

Ein hegwyddorion

Mae gwasanaeth Cyngor ar Bopeth yn cynnig cyngor annibynnol, cyfrinachol a diduedd i bawb am eu hawliau a'u cyfrifoldebau, a hynny'n rhad ac am ddim. Rydym yn gwerthfawrogi amrywiaeth, yn hyrwyddo cydraddoldeb ac yn herio gwahaniaethu.

Dilynwch ni ar
twitter.com/CABCymru

Hoffwch ni ar Facebook
facebook.com/CitizensAdvice

Gwylwch ein ffilmiau ar YouTube
youtube.com/CitizensAdvice

www.citizensadvice.org.uk

Cyngor ar Bopeth yw enw gweithredol Cymdeithas Genedlaethol y Canolfannau
Cyngor ar Bopeth. Rhif cofrestru'r elusen: 279057

© Cyngor ar Bopeth Cymru 2014
Cynhyrchwyd gan Cyngor ar Bopeth Cymru
Cyhoeddwyd: Gorffennaf 2014
Llun y clawr: © www.imagesource.com